

8303

Running
highway
highway

281.6

R-95

04 NOV 2009

ՌՈՒՍԱՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ

(1917 թ. յունիս)

ԲԱՆԱԶԵԻԵՐ

Ս. ԷԶՄԻԱՇԻՆ

Էկհսրաւարժ Տպարան Մայր Աթոռոյ

1917

281.6
Ռ-95

4806

Հ Ի Ս Ս Ս Ն Ս Ի

Տ. Տ. Պ Ե Ո Ր Պ Ա Յ Ե.

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Ա մ ե ն ա յ ն Հ ա յ ո ճ

(10797.54)

13047-54

ՆԻՍՏ ԱՌԱՋԻՆ

Բացում 1917 թ. յունիսի 12-ին, առաւօտեան 10 ժամին.
 ներկայ էին.—29 կուսակիցն եւ 38 աշխարհիկ հոգեւո-
 րական, ընդամենն 67 հոգի:

Համագումարի հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ տէրունական աղօթքով, «Էջմիածինն ի Հօրէ» շարականով, Համագումարին ուղղուած Հայրապետական ս. Կոնդակի ընթերցմամբ և Տեղակալ Տ. Յուսիկ Արքեպիսկոպոսի ող-
 ջոյնի խօսքով, որին ի պատասխան՝ քահանայական դասի կողմից ողջոյնի խօսք ասաց հ. Նղիշէ ա. քհ. Գեղամեանը՝ խնդրելով յայտնել Նորին Վեհափառութեանը ժողովական-
 ների որդիական երախտագիտական զգացմունքը:

Տ. Մեսրոպ եպիսկոպոսը խօսեց Համագումարի ծանր պարտականութիւնների մասին. հ. Ռուբէն ա. քհ. Բէկ-
 գիւլեանը ողջունեց Համագումարը Կովկասեան զօրաբա-
 նակի հայ զինուորների կողմից:

Այնուհետեւ Համագումարն անցաւ նախագահական կազմի ընտրութեանը: Սոյն նիստի ժամանակաւոր ղեկա-
 վար Տ. Տեղակալը, որպէս Նորին Վեհափառութեան ներ-
 կայացուցիչ, միաձայն ընտրուեցաւ պատուաւոր Նախա-
 գահ: Ապա որոշուեցաւ, որ նախագահական կազմի մէջ
 ընտրուին մի եպիսկոպոս և երկու քահանայ՝ իբրեւ առե-
 նապետ և վեց քարտուղար: Թերթիկներով աղաջարկուե-
 ցան առեւտարութեան համար թեկնածուներ 6. վերջին-
 ներից Տ. Մեսրոպ և Տ. Խորէն եպիսկոպոսները՝ հրա-
 ժարուեցան քուէարկուելուց՝ պատճառաբանելով, որ նոքա
 Հայրապետական Դիւանի առաջարկած հարցերի մշակումով
 չեն զբաղուել, այն ինչ Տ. Դեորգ եպիսկոպոսը նախագահ
 լինելով միաբանական ժողովներին, ուր քննուած են այդ

հարցերը, լաւ ծանօթ է նրանց: Իսկ Եղիշէ ա. քհ. Գեղամեանը հրաժարուել է, որպէս զի հնարաւորութիւն ունենայ ժողովի ընթացքին հետեւելու և վիճաբանութիւններին մասնակցելու:

Ապա կատարուեցաւ դարձեալ թերթիկներով ընտրութիւն, որի արդիւնքը հետեւեալն եղաւ.

Տ. Գէորգ եպիսկոպոս	} ատենապետներ
Տ. Մեսրոպ ա. քհ. Մելեան	
Տ. Ռուբէն ա. քհ. Բէկզիւլեան	

Ապա բաց քուէարկութեամբ քարտուղար ընտրուեցան՝ Արտակ վարդապետ, Լևոն վարդապետ, Յովհաննէս ա. քհ. Չուբարեան, Գրիգոր քհ. Նորարեան, Անդրանիկ քհ. Դաւթեան, Յարութիւն քհ. Տէր-Ննօքեան:

Օրակարգ կազմելու խնդիրը նախագահական կազմին յանձնուեցաւ, որից յետոյ առաջին նիստը փակուած յայտարարուեցաւ:

ՆԻՍՏ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բացուած յունիս 13-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, ներկայութեամբ 51 հոգու, ատենապետութեամբ Տ. Գէորգ եպիսկոպոսի:

Պրեզիդիումի կազմած օրակարգը վաւերացնելուց յետոյ՝ Համագումարը նախ որոշեց ունենալ հետեւեալ սեկցիաները.

1) Եկեղեցու և եկեղեցականութեան բարեկարգութեան խնդիրներ. 2) Տնտեսական խնդիրներ. 3) Դպրոցական-կարուածական խնդիրներ. 4) Վարչական խնդիրներ. 5) Ռուսահայ եկեղեցական կեանքի այժմէական հրատապ խնդիրներ:

Շնորհաւորական հեռագրերի ընթերցումից յետոյ՝ կազմուեցաւ վերաստուգիչ մասնաժողով՝ պատգամաւորների լիազօրութիւնները քննելու համար, յանձին Տ. Վահան եպիսկոպոսի, Տ. Եղիշէ ա. քհ. Գեղամեանի և Տ. Յակոբ քհ. Խաչվանքեանի:

Այնուհետև որոշուեցաւ, 1) որ նիստերին ներկայ լինել ցանկացող կողմնակի անձինք իւրաքանչիւր անգամ ստանան պրեզիդիումի թոյլտուութիւնը. 2) որ մամուլի ներկայացուցիչներին թոյլ տրուի ներկայ լինել նիստերին՝ այն պայմանով միայն, որ նոքա հրատարակեն միայն ընդհանուր ժողովների բանաձևերը:

Չայնատուութեան եղանակի մասին որոշում եղաւ, որ ամեն մի առանձին խնդրի կամ բանաձևի քուէարկութիւնից յետոյ՝ նշանակուի ստացած ձայների թիւը՝ ինչքան էլ որ լինի կիսից աւելի կամ պակաս:

Ապա առաջարկ եղաւ որոշելու Համագումարի վճիռների իրաւական նշանակութիւնը (պարտադիր, խորհրդակցական և այլն). այս առաջարկի քննութիւնը մնաց յաջորդ Գ. նիստին:

ՆԻՍՏ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 13-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, ներկայութեան 66 ժողովականների, ատենապետութեամբ Տ. Ռ. ա. քհ. Բէկզիւլեանի:

Քննութեան էր դրուած Համագումարի որոշումների իրաւական նշանակութեան խնդիրը, որ շատ թեր և դէմ կարծիքների ու վիճաբանութիւնների առիթ եղաւ. այս առթիւ առաջ եկաւ 2 գլխաւոր հոսանք. ըստ առաջին՝ Համագումարի որոշումները խորհրդակցական նկատել. ըստ երկրորդի՝ նկատել որոշումները պարտադիր: Այս 2 գլխաւոր հոսանքների մէջ նկատելի էր պանազան շերտաւորումներ.—

Այսպէս՝ եթէ ժողովը խորհրդակցական է, ապա ում պիտի ներկայացուին նրա որոշումները ի հայեցողութիւն.— Վեհ. Հայրապետին, թէ ազգ.—եկ. ժողովին. և կամ՝ եթէ ժողովը օրէնսդրական է՝ այսինքն պարտադիր որոշումներով, ապա ամբողջովին պարտադիր, թէ մի մասով միայն—ի նկատի առնելով թէ ո՞ր խնդիրը ո՞ր չափով հրատապ այժմէականութիւն ունի:

Քանի որ Համագումարը հրաւիրող Կոնգակը «նախապատրաստական» անունն է տալիս նրան,—այստեղից, ինչպէս նաև ուրիշ մի շարք խնդիրներէից (լոկ հոգևոր դասն և այն էլ միմիայն Ռուսահայ բաժնի, ընտրութեան թերի եղանակով և այլն) հետևում է, որ «պարտադիր», «օրէնսդրական» համարելու առաջարկ անողները չնախատեսում ձանապարհ են ցոյց տալիս:

Այս առթիւ հետևեալ բանաձևերը քուէարկուեցան.—

«Այս ժողովը լոկ խորհրդակցական ժողով չպէտք է համարել, այլ որոշումներ կայացնող և իր բոլոր որոշումները յանձնելու ի պահ Հայրապետական Դիւանին յետագայում կայանալիք համազգային ժողովի սեղանի վրայ դնելու Վեհ. Հայրապետի միջոցով, համազգային ժողով, որ լինելու է համայն հայութեան կողմից ընտրուած իրաւասու մարմին»: Այս բանաձևը ստացաւ և ոչ մի ձայն:

«Առնելով ի նկատի՝ ա. Վեհ. Կոնգակը, բ. ներկայ եղող պատգամաւորների ընտրութեան թերի լինելը և գ. աշխարհական տարրի բացակայութիւնը՝ ես գտնում եմ, որ ներկայ ժողովը ոչ երբէք կարող է պարտադիր որոշումներ կայացնել, այլ միմիայն նախապատրաստական կամ խորհրդակցական ժողով լինի՝ սոսկ մշակուած նիւթեր տալու առաջիկայում կայանալիք ազգային եկեղեցական ընդհանուր ժողովին»: Այս բանաձևը քուէարկութեամբ ստացաւ 20 ձայն:

«Կուսակրօն և աշխարհիկ հոգևորականութեան նախապատրաստական համագումարում կայացնել որոշումներ և այդպիսիք ներկայացնել ապագայում գումարուելիք Ռուսահայ—ազգային և ընդհանուր—ազգային եկեղեցական ժողովներին սոյն համագումարի կողմից ընտրուած ներկայացուցիչների միջոցով»: Այս բանաձևը ստացաւ 7 ձայն:

«Ի նկատի առնելով առաջին, որ ներկայ հոգևորական ժողովի կազմը պակասաւոր է, երկրորդ, որ ներկայացուցիչների մեծ մասը նշանակուած է և ոչ ընտրուած, գոնէ հոգևոր դասից, երրորդը, որ այն եկեղեցին (ժողովուրդը),

որի հոգևոր կեանքը բարելաւելու համար հրաւիրուած է ներկայ հոգևոր ժողովը ոչ մի մասնակցութիւն, նոյն իսկ շատ տեղերում տեղեկութիւն չունեն թէ համագումարի և թէ նրա առաջ դրուած խնդիրների մասին: Հոգևորական համաժողովը համարում է իրենց միմիայն խորհրդակցական—նախապատրաստական, սակայն որոշումներ տալու լիազօր և այդ որոշումներից ոչ հիմնականները իրազօրծելի, անցնում է հերթական պարապմունքներին»: Այս բանաձևը ստացաւ 16 ձայն:

«Ժողովը նախապատրաստական է: Այս ժողովի բոլոր վճիռները անփոփոխ պէտք է ներկայացնել ազգային ընդհանուր ժողովի քննութեան, բայց խնդրել Վեհ. Հայրապետից, որ որոշ խնդիրներ, եթէ ինքը հնարաւոր կգտնի, այժմեանից գործադրութեան դնէ կեանքի մէջ»: Այս բանաձևը չունեցաւ ոչ մի կողմնակից:

«Ի նկատ առնելով, որ ներկայ ժողովը, որքան և նա հրաւիրուած լինի անկատար ձևով, որքան և անսխտեմ լինի թեմերի վրայ մանդատների բաշխումը և պատգամաւոր քահանաների բուն ընտրութիւնը, 2) ի նկատ առնելով, որ այս ժողովում ներկայ են ոչ միայն էջմիածնում գրտնուող միաբանները, այլ նաև մեր բոլոր թեմական Առաջնորդները 3) ի նկատ առնելով որ պատմական անցեալում մեր եկեղեց.—ազգային ժողովներին մասնակցել են էջմիածնի միաբանները և այն քահանաները, որոնք հնարաւորութիւն են ունեցել գալ ժողովի, 4) ի նկատ առնելով որ ժողովի պատգամաւորական կազմը, իբր հետևանք անսխտեմ գործելակերպի՝ ոչնչով մեղաւոր չէ, որ ինքը փոքր թւով է մասնակցում այս ժողովին, ուստի և ի նկատի առնելով որ յունիսի 12—ի 1917 թ. հայ կուսակրօն և աշխարհիկ հոգևորականութեան համագումարը կազմուած է զուտ հոգևորական դասից մի երեւոյթ, որ մեր ազգային պատմութեան ընթացքում տեղի չի ունեցած երբէք, որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ տէրը և տնօրէնը է ինքը հայ ազգը, ամբողջ հայ ժողովուրդը, որ այս ժողովում բացի նրանից որ Ռուսահայ որոշ հատուածներից իսկ չկան հո-

գևորական ներկայացուցիչներ, այլ և բացակայում են Տաճկահայոց, Պարսկահայոց, Եւրոպայի, Ամերիկայի և այլ հոգևոր ներկայացուցիչները: Այս ժողովը օրէնսդիր լինել չի կարող, այլ միմիայն խորհրդակցական է կամ նախապատրաստական, որի որոշումները և վճիռները Հայոց եկեղեցւոյ համար պարտադիր լինել չեն կարող, այլ որպէս ցանկութիւն առաջարկուել ի տնօրէնութիւն ապագայ ազգային եկեղ. ժողովին»: Այս բանաձևը ստացաւ 22 ձայն, որ և ընդունուած համարուեցաւ և նիստը փակուեցաւ:

Այս բանաձևին կցւում է նաև Արսէն վարդապետի տուած գրաւոր բացատրութիւնը, որ արձանագրուած է հինգերորդ նստի արձանագրութեան մէջ՝ ի պատասխան Տ. Ատենապետի հարցման և ի պարզաբանութիւն տուած բանաձևի այն կէտին, որ վերաբերում է ժողովի որոշ խնդիրներին որոշումները պարտադիր անելու նկատմամբ, այսինքն թիւ պիտի լինի սանկցիա տուողը ժողովի պարտադիր որոշումները գործադրելու համար: «Ատենապետութեան հարցումին տալիս եմ հետևեալ բացատրութիւնը.—Ներկայ ժողովի գումարման հետ կապուած բոլոր հանգամանքներն ի նկատի առած՝ կարելի էր գալ միայն մի եզրակացութեան, այն է, որ ձգտում կայ այս ժողովը դարձնել զուտ խորհրդակցական մի համագումար: Տրամադրութիւններն ի նկատի առնելով ես իմ խօսքերին և բանաձևին մէջ արի ժողովի նպատակների վերաբերմամբ արդէն յայտնի ձևակերպութիւնը: Այստեղ ինձ մնում է յարել, որ պատմութիւնը մեզ տուել է ձևեր, որոնցից մենք խուսափել չենք կարող: Պատմութիւնն ասում է, որ միակ որոշումները պարտադիր անել տալ եկեղեցու մէջ, դա միայն Ամենայն Հայոց Հայրապետն է, որ եկեղեցու լրութեան գլուխն է: Իսկ այն խնդիրները, որոնց մասին մեր որոշումները պէտք է անցնին ազգային եկեղեցական վրձնահատութեանը, այդ որոշումները միայն ընդհանրական Հայրապետի միջոցով կարող են հասնել մեր եկեղեցու կանոնադիր ժողովին»:

ՆԻՍՏ ԶՈՐՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 15-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, ի ներկայութեան 63 ժողովականների, ատենապետութեամբ Տ. Մեսրոպ ա. ք. Մելեանի:

Ժողովի նիւթն է տնտեսական սեկցիայի զեկուցումը: Սեկցիայի նախագահ՝ Տ. Եղիշէ ա. ք. Գեղամեանը ներկայացրեց սեկցիայի աշխատանքների համառօտ պատկերը՝ հեռանալ բովանդակութեամբ. «Սեկցիան անպատուարեր և նուաստացուցիչ գտնելով քահանայական հասոյթների ներկայ ձևը, որոշում է փոխարինել այդ կանոնաւոր եռձևով, որ պիտի ստացուի եկեղեցական ընդհանուր սնդուկից, ուր պիտի ժողովուին թէ եկեղեցական, թէ քահանայական և թէ թեմական բազմազան աղբիւրներից ստացուած արդիւնքները: Նահանգական և զաւառական քաղաքների և գիւղական քահանաների, այլ և շրջանային գործակալների համար ոռճիկների որոշ նորմա սահմանելուց յետոյ՝ սեկցիան վանահայրերի և թեմական առաջնորդների ոռճիկները թողել է ապագայ թեմական խորհուրդների տնօրէնութեանը, իսկ քահանաների կենսաթոշակի, խնայողական գանձարանի և որբոց ու այրեաց վերաբերեալ խնդիրները՝ այդ առթիւ կազմուելիք յատուկ մի յանձնաժողովի: Կալուածական և դպրոցական խնդիրների մասին նա ոչ մի որոշում չի կայացրել, որովհետև համագումարը միտք ունի յատուկ սեկցիա կազմելու այդ մասին: Սեկցիան ենթադրում է ունենալ ս. Էջմիածնում եկեղեցական ընդհանուր և կենտրոնական սնդուկ և դրանց ստորաբաժանումներն էլ թեմերում: Ս. Էջմիածնի և Սևանայ վանքերի միաբանութիւնների ոռճիկների որոշումները նա թողնում է այդ վանքերի միաբանական վարչութիւններին և ազգային-կրօնական Գերագոյն ժողովին»:

Այս մասին եղած թեր ու դէմ վիճաբանութիւններից յետոյ՝ ժողովականների կողմից առաջարկուած մի շարք բանաձևեր միմեանց համաձայնեցնելուց յետոյ, ժողովը

ընդունեց նոր միացեալ բանաձև, որ հետեւեալն է. «Ներկայ եկեղեցական ժողովը՝ լսելով տնտեսական սեկցիայի համառօտ զեկուցումը հոգևոր դասի նիւթական ապահովութեան հարցի մասին և կարծիքների փոխանակութիւնն ունենալով, արդի կեանքի պայմաններում անհրաժեշտ է համարում հոգևոր դասի հասցիներին հին ձևը փոխարինել նորով՝ ուճկի սահմանումով:

Այս սկզբունքի իրագործումն արագացնելու և ապահով աղբիւրներ հայթայթելու համար կարևոր է համարում խնդրել, որ Ազգիս Հայրապետը յորդորական կոնգալ հրատարակէ, հոգևորականութեան ապահովութեան ֆոնդ հիմնուի ու էջմիածնում, ծխական և թեմական խորհրդակցութիւններ կազմուին առաջնորդների և փոխանորդների ղեկավարութեամբ, ու էջմիածնում մնայուն յանձնաժողով հաստատուի կատարուած աշխատանքները ամփոփելու և ընդհանուր ծրագիր մշակելու համար, և ապա թէ Հայրապետական կոնգալով ի դործադրութիւն առաջարկուի»:

Յայտարարուեցաւ ժողովին, որ Տ. Գարեգին եպիսկոպոսը յաջորդ օրը, ցերեկուայ ժամը 1-ին դասախօսութիւն պիտի կարդայ հայ եկեղեցու կատարելիք դերի մասին և նիստը փակուեցաւ 11¹/₂-ին:

ՆԻՍՏ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 17-ին, Երեկոյեան ժամը 8-ին, ատենապետութեամբ Տ. Գէորգ եպիսկոպոսի և ի ներկայութեան 64 ժողովականների:

Ժողովի նիւթն էր դպրոցական-կալուածական սեկցիայի զեկուցումը, Սեկցիայի նախագահն էր Տ. Մեսրոպ եպիսկոպոսը, իսկ քարտուղարն ու զեկուցանողը հ. Արամ սարկաւազ Ագուլեանը:

Ի. Սեկցիան իւր առաջ դրուած դպրոցական խնդիրների մասին հետեւեալ եզրակացութեան է յանգել. «Մինչև այժմ հայոց դպրոցները եղել են ժողովրդին, բայց հան-

գամանքների թելադրութեամբ դպրոցների ղեկը յանձնուած էր հոգևոր իշխանութեան. այժմ նոր ազատ կարգերի շնորհիւ ժողովուրդը (համայնքը) լիակատար տէր ու տնօրէն է հայ դպրոցին: Հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցները պահպանել են կամ ծխական համայնքների սեփական միջոցներով, կամ վանքերի ու եկեղեցական կալուածների արդիւնքներով և կամ բարեգործական ընկերութիւնների ու անհատների օժանդակութեամբ: Այսուհետև այն դպրոցների պահպանութեան և վարչական ու ծրագրային խնդիրների որոշման հարցերում պէտք է նպաստող հիմնարկութիւններն ու անհատները ունենան իրենց գրական իրաւունքը: Յատկապէս եկեղեցական և վանական նպաստով պահպանուող դպրոցները պէտք է կառավարուեն հայ եկեղեցուն պատկանող համայնքների և վանական կառավարութիւնների հայեցողութեամբ»:

Այս նիւթի մասին սեկցիան ներկայացրել է նաև իւր երկու անդամների բանաձևներն են. բ. բանաձև՝ «Թիւկաթի առնելով յառաջ գալիք պետական և ազգային եկեղեցական նոր իրաւակարգերը՝ ժողովը գտնում է, որ կարող են գոյութիւն ունենալ ազգային-պետական դպրոցներ, որոնց վարչականն ու ուսումնականը կլինի հայ համայնքների ձեռքը, իսկ տնտեսականը կտայ պետութիւնը: Ներկայումս գոյութիւն ունեցող եկեղեցական-ծխական դպրոցները բնականաբար կերպարանափոխութեան պիտի ենթարկուին, որոնց կայքն ու գոյքը պիտի մնայ հայ ծխական համայնքներին՝ ստեղծուելիք դպրոցների կրօնա-բարոյական դաստիարակութեան, աստուածահաճոյ հաստատութիւնների կազմակերպութեան ու պահպանութեան և ազգային կուլտուրական կարիքներին ծառայեցնելու նպատակով (Գէորգ եպս.)»:

գ. բանաձև. «Եկեղեցական ծխական համարել և պահել իրենց բոլոր եկամուտներով ոչ միայն այնպիսի դպրոցներ, որոնք եկեղեցական եկամուտներով են պահուած կամ նպաստ ստանում, այլ և այնպիսիները, որոնք ամբողջապէս կամ մասամբ օժանդակութիւն են ստացել անհատ-

ներից կամ հաստատութիւններից, քանի նրանք չեն հրա-
ժարուել իրենց նախկին որոշումներից (Գարեգին եպս.)»:

Չայների ճնշող մեծամասնութեամբ ժողովը ընդունեց
սեկցիայի եզրակացութիւնը, այն է ա. բանաձևը հետևեալ
յաւելումով՝ «Պետական զպրոցները ունէին հակազգային
ուղղութիւն. ս. էջմիածնում գումարուած կուսակիւծն և
աշխարհիկ հոգևորականների այս ժողովը սպասում է, որ
Ռուսական Սահմանադիր ժողովը իրաւունք կտայ հայ
ազգին իր երեխաներին կրթել աղգային ոգով պետական
զպրոցներում՝ դարձնելով յիշեալ զպրոցներում կրօնն ու
հայոց լեզուն պարտադիր»:

II. Ժողովը անցաւ կալուածական խնդրի քննութեան,
որի մասին սեկցեան հետևեալ եզրակացութեանն է յան-
գել՝ «Ազգային կալուածները կազմում են եկեղեցական և
վանական կալուածներ: Եկեղեցական կալուածները կառա-
վարւում են համայնքից ընտրուած հոգաբարձական մարմնի
ձեռքով և նոցա արդիւնքները համայնքի որոշմամբ գործա-
դրուելու են զպրոցական և կուլտուրական նպատակների
համար: Վանական կալուածների վերաբերմամբ սեկցիան
շեշտել է, որ սոքա կառավարւում են ս. էջմիածնի Սինօդի
վերին հսկողութեամբ և առաջնորդների կամ կոնսիստո-
րեաների մասնակցութեամբ: Նոցա արդիւնքները մտնում
են ս. էջմիածնի գանձարանը, որոնցով սլահուում են Հայ-
րապետարանը, միաբանութիւնը և Գէորգեան ճեմարանը:
Բացի կալուածական եկամուտները ս. էջմիածնի վանքը
մուտք է ստանում թեմական արդիւնքների յաւելումից,
զանազան եկեղեցական մատեանների տպագրութիւնից և
իւր զրամագլխի տոկոսներից, ինչպէս նաև բարեպաշտ
անձանց կամաւոր նուէրներից: Ծախքի ամենախոշոր
յօդուածը կազմում է Գէորգեան ճեմարանի պահպանու-
թիւնը: Ակներե է որ ինչպէս ծխական եկեղեցական կա-
լուածների արդիւնքները գործադրւում են զպրոցների
վերայ, այնպէս և Մայր Աթոռի և այլ վանքերի կալուա-
ծոց արդիւնքները գործադրւում են Գէորգեան ճեմարանի
և այլ փոքր զպրոցական հաստատութիւնների պահպանու-

թեան վերայ: Սեկցիայի եզրակացութիւնն այն է, որ
այսուհետև ևս թէ եկեղեցական և թէ վանական կալուած-
ների արդիւնքները գործադրուին հայ զպրոցական-ազ-
գային-կուլտուրական նպատակների համար, հիմնական
փոփոխութիւն մտցնելով նոցա կառավարութեան ձևի մէջ՝
ժողովրդական տարրերի մասնակցութեամբ»:

Համագումարը կարծիքների փոխանակութիւնից յետոյ
ընդունեց սեկցիայի եզրակացութիւնը, որի ամփոփումներն
են իբրև բանաձև «Այսուհետև ևս, նոր իրաւահարգի ժա-
մանակ, եկեղեցական կալուածները համայնքի ընտրած
մարմնի ձեռքով պիտի կառավարուին և գուտ արդիւնքը
գործադրուի համայնքի որոշմամբ՝ զպրոցական և կուլ-
տուրական ազգային նպատակների և եկեղեցու բարեգար-
չութեան ու կարիքների համար»:

«Այսուհետև ևս վանական կալուածների արդիւնքը
պիտի գործադրուի հայոց զպրոցական, կուլտուրական
նպատակների և վանքերի պահպանութեան ու բարեգար-
չութեան համար. կալուածների կառավարութեան ձևը
պիտի ենթարկուի փոփոխութեան, ի նկատի ունենալով
եկեղեցու ժողովրդական ոգին և ներկայ ժամանակի ընտ-
րողական լայն սկզբունքները: Պէտք է կազմակերպել վա-
նական կալուածների կառավարութեան համար ժողովրդից
ընտրուած մարմիններ, որպիսիք արդէն մի քանի վան-
քերում գոյութիւն ունին վանահայրերի նախագահու-
թեամբ»: Այս երկու բանաձևերն էլ միաձայն ընդունուե-
ցան:

Ժողովը փակուեց երեկոյեան ժամը 11¹/₂-ին:

ՆԻՍՏ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 18-ին, ատենապետութեամբ Ռու-
բէն ա. ք. Բէկդուլեանի և ի ներկայութեան 62 ժողովա-
կանների:

Ժողովի խորհրդածութեան նիւթն էր Ա. սեկցիայի

դեկուցումը՝ «Հայաստանեայց եկեղեցու և եկեղեցականութեան վիճակի բարեփոխութեան և կանոնական խնդիրներ»:

Զեկուցման ընթերցումից յետոյ կարծիքների փոխանակութիւն տեղի ունեցաւ և սեկցիայի մշակած մի հարցի մասին, այն է «Եկեղեցին իբրեւ գործօն հայ-ազգային-եկեղեցական կեանքում ներկայումս», արտայայտուեցան երկու հոսանքներ. մէկը շեշտում էր ներկայումս եկեղեցու միայն կրօնաբարոյական դերը՝ մերժելով նրա պատմականը, քաղաքական և կուլտուրականը, իսկ միւսը պաշտպան էր եկեղեցու պատմական դերը շարունակելուն:

Սեկցիան բերել էր երկու բանաձև. ա. «Հայ եկեղեցին, իբրեւ ազգային եկեղեցական գործօն ունեցել է հայ պատմական կեանքում մեծ դեր ժողովրդի պաշտպանութեան գործում հայկական քաղաքական իշխանութեան անկումից մինչև մեր օրերը: Նա այդ դերը իւր վրայ վերցնելով, աստիճանաբար դադարում է լրութեամբ իւր իսկական քրիստոնէական պարագը կատարելուց և ապա ուրեմն կորցնում է իւր անաղարտութիւնը՝ հանդիսանալով գլխաւորապէս որպէս վարչական և քաղաքական մարմին: Մենք ընդունում ենք, որ եկեղեցին դադարելու է քաղաքական-կուլտուրական գործօն հանդիսանալուց և մնալու է որպէս ազգային-եկեղեցական գործօն իւր յարակից հաստատութիւններով այն ժամանակ, երբ ընդհանուր հայ ազգութիւնից ճանաչուած օրինական մի մարմին հնարաւորութիւն կստանայ իր ձեռքն առնելու այն բոլոր հաստատութիւնները, որոնք կապ չունին հայ եկեղեցու անմիջական պաշտօնի և պարտականութիւնների հետ: Իսկ մինչ այդ անհրաժեշտ է այժմեանից ձեռնամուխ լինել այնպիսի բարեփոխութիւնների, որոնք հեշտացնելու են վերոգրեալ նպատակի կիրառումը»: Այս բանաձևը սեկցիայում ստացել է 10 ձայն՝ 17 ձայնից:

բ. «Ի նկատի ունենալով, որ Հայոց եկեղեցին ազգային եկեղեցական կեանքում մինչև օրս ըստ կարելոյն ունեցել է իւր գործօն դերը, այսինքն նպաստել է հայ կուլ-

տուրայի զարգացման գործին, զարկ է տուել հայ ազգի գրին ու գրականութեանը, վառ է պահել կրօնական դպացւունքը, ծառայել է աւետարանի տարածման գործին, պաշտպանել է հայ ժողովրդի ամբողջութիւնը, այսուհետև ևս նա պէտք է շարունակէ իւր պատմական դերը այն չափով, ինչ չափով կը հարկատրեն ապագայ քաղաքական հանգամանքները հայ ազգի ազատագրութեան վերաբերմամբ»: Այս բանաձևը սեկցիայում ստացել է 7 ձայն:

Ժողովը՝ կարծիքների լայն փոխանակութիւնից յետոյ, քուէարկութեան գրաւ յիշեալ երկու բանաձևերը, որոնցից առաջինը ստացաւ 17 ձայն, իսկ երկրորդը՝ 34 ձայն:

Ժողովը փակուեցաւ և յաջորդ նիստը նշանակուեցաւ նոյն օրը ժամը 8-ին:

ՆԻՍ ԵՕԹԵՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 18-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին տեսնապետութեամբ Տ. Ռուբէն ա. ք. Բէկգիւլեանի և ի ներկայութեան 62 ժողովականների:

Ժողովի զբաղման նիւթն էր Ա. սեկցիայի զեկուցման երկրորդ հարցը՝ «Հայ հոգևորականութեան մտաւոր և բարոյական մակերեւոյթի բարձրացման խնդիր»ը: Բացատրուեցան սեկցիայի տեսակէտները այս խնդրի մասին և կարգացուեցան նրա հետեւեալ բանաձևը, «Հայ հոգևորականութեան մտաւոր մակերեւոյթի բարձրացնելու համար նշանակել կրթական ցենզ առնուազն միջնակարգ դպրոցների աւարտման, գիւղական քահանաների համար սրան աւելացնել և լրացուցիչ դասընթացներ գործնական առարկաներից, տարրական գիտելիքներ ամողջապահութիւնից, գիւղատնտեսութիւնից և օրէնսգիտութիւնից, իսկ քաղաքների համար՝ միջնակարգ դպրոցներին կցել նաև եկեղեցական-կրօնական դասընթացներ: Եւ որպէս զի քահանաները նախապէս վարժուած լինին եկեղեցական սպասաւորութեան գործին, անհրաժեշտ է, որ մինչև քահանայ կամ սարկաւազ ձեռ-

նադրուելը 2—3 տարի որպէս սոսկ սպասաւոր ծառայեն եկեղեցուն, որպէս տիրացու մի քահանայի մօտ: Բարոյականը բարձրացնելու համար բարոյականի պտտասխանատուութիւնը թողնել այն շրջանի քահանայութեան ժողովի վրայ, որին նա պատկանում է. լինելու են քահանայական շրջանային ժողովներ, որոնք ուրիշ հարցերի հետ պէտք է հետեւեն նաև իրենց անդամների բարոյականի վրայ: Ժողովների այդպիսի որոշումները պէտք է յանձնուեն հոգևոր իշխանութեան ի գործադրութիւն: Իսկ ինչ վերաբերում է ներկայ հոգևորականութեանը, նրանց մտաւոր թերին լրացնելու համար շրջանային ժողովը կազմակերպում է կրօնական-բարոյական նիւթերի մասին դասախօսութիւններ»:

Ժողովը կարծիքների փոխանակութիւն է ունենում առաջարկուած խնդրի շուրջը և որոշում է. ա. որ քահանայացուն պիտի ունենայ միջնակարգ դպրոցի աւարտման ցենզ (միաձայն). բ. որ քաղաքի քահանաները պիտի անցնեն 2 կամ 4-ամեայ կրօնական դասընթաց (ձայների ճնշող մեծամասնութեամբ). գ. որ գիւղական քահանան պէտք է ունենայ լրացուցիչ կրթութիւն առողջապահութիւնից, օրէնսդիրութիւնից և տնտեսագիտութիւնից (38 ձայնով): դ. որ պէտք է հիմնել կրօնա-բարոյական դասընթացներ (ձայների մեծամասնութեամբ): Իսկ բարձրագոյն ուսումնաւորողներին հոգևոր կոչման մէջ ընդունելու հարցը առանց որ և է նախապատրաստութեան կրօնական և հայագիտական գիտելիքներից՝ մերժուեցաւ 30 ձայնով ընդդէմ 25-ի:

Նիստը փակուեցաւ 11¹/₂-ին, իսկ հետեւելը՝ նշանակուեցաւ յունիսի 19-ին առաւօտեան 9¹/₂ ժամին:

ՆԻՍՏ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 19-ին, առաւօտեան ժամը 9¹/₂-ին, ասենապետութեամբ Մեսրոպ ա. ք. Մելեանի և ի ներկայութեան 51 ժողովականների:

Խորհրդածութեան նիւթն էր՝ Ա. սեկցիայի ղեկուցման երրորդ հարցը՝ «Կուսակիւրօն հոգևորականութեան վերականգնացման և վանքերի վերածնութեան խնդիրը»: Սեկցիայի կարծիքները այս խնդրի շուրջը արտայայտուած են ժողովին ներկայացրած հետեւեալ երեք բանաձևերով. ա. «Հայոց առաքելական եկեղեցին իւր բազմադարեան գոյութեան ընթացքում ընդունել է իւր մէջ օտարամուտ տարրեր և ապա ուրեմն խախտել է իւր պարզութիւնը. այդպիսի տարրերից մէկն է ամուրի հոգևորականութիւնը, որի վերականգնացման խնդիրն է դրուած այժմ: Զերմ կողմնակից լինելով եկեղեցու պարզութեանը և հետեւելով առաքելական շրջանի վարչակազմին՝ գտնում ենք, որ մեր եկեղեցին պիտի ունենայ միայն ամուսնաւոր քահանայութիւն. այդ պաշտօնէութիւնից աւելի պատրաստուածներն ու ընդունակները ընտրութեամբ պիտի կոչուին եպիսկոպոսութեան (տեսուչ եկեղեցեաց) և եպիսկոպոսապետութեան (Հայրապետութեան): Ամուրի հոգևորականութեան պահանջ առանձնապէս չգրաւով՝ այդպիսիներին, եթէ կան, տեղաւորել վանքերում և ամբողջապէս նուիրուել վանական կեանքից բոլոր աշխատանքներին, իսկ եթէ այդպիսիներէ ժողովրդի ընտրութեամբ կոչուին եպիսկոպոսութեան (տեսչութեան)՝ այդպիսիք պէտք է ամուսնանան: Քահանայութեան մէջ ընդունակութիւններով աչքի ընկնող և քարոզչական տաղանդ ունեցող անձինք կարող են կոչուել այդպիսի պաշտօնի «վարդապետ» տիտղոսով: Սեկցիայում ստացել է 4 ձայն:

բ. բանաձև. «Կուսակիւրօն հոգևորականութիւնը պէտք է կենդրոնանայ վանքերում և այլ ևս որպէս բոլորովին ազատ մի դասակարգ վարչական իշխանութեան բոլոր ֆունկցիաներից՝ ցանկութիւն և հարաւորութիւն ունեցած գէպըում կարող է աշխատել արդիւնաւոր դարձնել իւր գոյութիւնը գիտութեան, գեղարուեստի և լուսաւորութեան այս կամ այն տալարէզում, իսկ եկեղեցու հոգևոր տեսչութեան և կարևոր ձեռնադրութիւնների պաշտօնը կատարելու համար իւրաքանչիւր մի թեմ պիտի ունենայ իւր եպիսկոպոս, որ պիտի ընտրուի անխտիր

(10494-57)

13047-57

կուսակրօն կամ աշխարհիկ հոգևորականութեան ըստ ամենայնի արժանաւոր ճանաչուած անհատներէց: Եպիսկոպոսը լինելով միաժամանակ և որպէս հայ ժողովրդի միջավայրում ապրող մի ազատ քաղաքացի պիտի անպայման ամուսնացած լինի»: Սեկցիայում ստացել է 4 ձայն:

գ. բանաձև. «Կուսակրօն հոգևորականութիւնն անցեալում առաջնակարգ դեր է կատարել հայ կեանքի կրօնաբարոյական, գրական-գիտական նաև քաղաքական ու հասարակական բոլոր ասպարէզներում. յետագայում հասարակական կեանքի զարգացումը հրապարակ է հանել հասարակութեան նաև միւս դասերի ստեղծագործող ոյժերը, և կուսակրօն հոգևորականութիւնը բնականաբար տեղի է տուել նրանց: Կուսակրօն հոգևորականութիւնն այնուամենայնիւ հայ եկեղեցու առաջադիմութեան խնդրում ունի իւր անհրաժեշտ և պատասխանատու դերը, ուստի և պարտաւոր է իւր մտաւորի և բարոյականի մակերևոյթը բարձրացնել: Դորա համար պէտք է կուսակրօն հոգևորականութեան շարքը մտնել ցանկացողից պահանջել առնուազն միջնակարգ դպրոցի աւարտման վկայագիր. ընդունելով որ կուսակրօնութեան շարքը մտնողը գիտակցաբար է իւր կոչումը ստանձնում, այնուամենայնիւ թոյլատրելի պէտք է համարել կուսակրօնութիւնից ամուսնանալով աշխարհիկ հոգևորականութեան շարքն անցնել և ծուխ հովուել, երբ առայդ կրկոչուի ծխի ընտրութեամբ: Վարչական պաշտօնէութիւնը այլ ևս միմիայն կուսակրօն հոգևորականութեան մենաշնորհը չհամարել. ամուսնաւոր հոգևորականութիւնից ևս կարող են ընտրուել վարչական պաշտօններէ համար, բացի առաջնորդական և հայրապետական պաշտօններէց: Առաջնորդական պաշտօնի համար կարող են կոչուել նաև այլերից քահանաները՝ ընդունելով եպիսկոպոսական աստիճան»: Սեկցիայում այս բանաձևը ստացել է 9 ձայն:

Առաջարկուած խնդիրների շուրջը կարծիքների փոխանակութիւն է տեղի ունենում և կազմւում է երեք հոսանք. ա. Կուսակրօնութիւնը վերացնել, բ. Կուսակրօնութիւնը պահպանել և վերակենդանացնել և գ. կուսակրօնութեան խնդրի լուծումը թողնել իրեն կուսակրօնութեան:

Ժողովը՝ ի նկատի առնելով որ կուսակրօնութիւնը հայոց եկեղեցու մէջ ունի իւր ծագման պատմական պատճառները, որ նա դարեր շարունակ գոյութիւն է ունեցել մեր կեանքի մէջ և մեծ դեր է կատարել. այդպիսի մի ինստիտուտ գրչի մի շարժմամբ վերացնել առանց հարցի խորը ուսումնասիրութեան կը լինէր շուտափոյթ և շատածուած քայլ. ուստի որոշում է (գրեթէ միաձայն) թողնել կուսակրօնութեան կարգաւորման հարցը իրեն կուսակրօնութեանը: Սոյնպէս որոշում է յանձնել ս. էջմիածնի միաբանութեան մշակմանը նաև «վանքերի, իբրև բարոյական ազդակների վերածնութեան խնդիրը»: Ընդունելով հարցի այսպիսի լուծումը ժողովը ընդունում է նաև հետևեալ երկու սկզբունքները. 1. «Հայոց եկեղեցու նուիրապետութիւնը պահպանւում է». 2. «Հայոց եկեղեցու վարչական պաշտօնէութեան համար անխտիր կերպով ընտրւում են անձինք և՛ կուսակրօն և՛ աշխարհիկ հոգևորականութիւնից»: Վերջին հարցի վերջնական ձևակերպումը թողնւում է վարչական սեկցիային:

Այս ժողովի խորհրդածութեան նիւթը դառնում են մի շարք կանոնական խնդիրներ: Նախապէս սեկցիան կարդում է այս խնդիրների մասին իւր բանաձևը. «Հայոց եկեղեցին, որպէս արտադրութիւն դարեր ապրող հայ ժողովրդի ոգու՝ պէտք է պահպանէ նոյն ոգին և զարգացնէ այն: Բայց ի նկատի ունենալով, որ վերջին դարերի ընթացքում եկեղեցու ժամակարգութեան և ծիսակատարութեան մէջ մտքած են կրկնութիւններ և աւելորդաբանութիւններ՝ կարիք կայ վերացնելու որոշ երկարաբանութիւնները, նոյնպէս և կրկնութիւնները պահպանելով զգուշաւոր վերաբերմունք դէպի այդ փոփոխութիւնները, որի համար անհրաժեշտ է մասնագէտ և հմուտ անձերից կազմել մի յանձնաժողով պարտադիր անելով աշխարհաբար լեզուի գործածութիւնը: Քարոզը և երգը կազմելու է մեր եկեղեցու ժամակարգութեան անհրաժեշտ մասը. ցանկալի է երաժշտութիւնը»: Այս բանաձևը սեկցիայում անցել է միաձայն:

Արծարծուած խնդիրների շուրջը տեղի է ունենում կարծիքների փոխանակութիւն և ի վերջոյ ընդունւում է

ժամասացութեան կրճատման, ինչպէս նաև նրա աշխարհաբարի վերածելու առաջարկը՝ բացի շարականներից և պատարագից:

Կարդացում է սեկցիայի մշակած բանաձևը քահանաների կրկնամուսնութեան մասին՝ «Ամուսնութիւնը սուրբ է. հետևապէս աշխարհիկ հոգևորական դասի մէջ մահող անձանց համար եղած ամուսնական բացառիկ օրէնքները պէտք է վերանան» և ընդունում է ժողովի կողմից հետևեալ յաւելումով՝ «ամուսին չի կարող քահանայ դառնալ»:

Նիստը փակում է հետևեալը նշանակելով է երեկոյեան ժամը 8-ին:

ՆԻՍՏ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Բացում է յունիսի 19-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, առենապետութեամբ Տ. Գէորգ եպիսկոպոսի և ի ներկայութեան 55 ժողովականների:

Ժողովի նիւթն է. 1. Ա. սեկցիայի զեկուցման շարունակութիւնը՝ ա. քահանաների տեղափոխութեան հարցը. բ. քահանաների թաղրոն, համերգ և այլ կրթիչ վայրեր յաճախելու հարցը. գ. սքեմակրութեան հարցը արտաքոյ եկեղեցւոյ և պաշտօնավարութեան:

2. Այժմէական հրատապ խնդիրներ.

Ժողովը օրակարգի առաջին խումբ հարցերի մասին կարծիքների փոխանակում կատարելով որոշեց՝ ա. «Թոյլազրել քահանաների տեղափոխութիւնը հին և նոր ծխերի փոխադարձ համաձայնութեամբ: Քահանան կարող է մի անգամ միայն տեղափոխուել. տեղափոխուելու պայմաններից մէկն էլ պահանջուած ցենզ ունենալն է: Նախկին ծխի անհամաձայնութեան դէպքում թեմական խորհուրդը իրաւունք ունի քննել գործը և նոր վճիռ կայացնել:

բ. «Թոյլատրում է հոգևորականութեան յաճախել թատրոն, դասախօսութեան և այլ կրթիչ վայրեր»:

գ. Ժողովը ի նկատի առնելով որ սքեմը ժողովրդի աչքում անբաժանելի է հոգևորականից, որ զարբեր ընթացքում ժողովուրդը պատկառանքով է վերաբերուել դէպի

սքեմը, բարուր է համարում սքեմակրութիւնը քահանայի համար պարտադիր ճանաչել նաև արտաքոյ եկեղեցւոյ և հոգևոր պաշտօնավարութեան: Այս որոշումը կայանում է հակառակ սեկցիայի հետևեալ բանաձևի՝ «Թոյլատրելի համարել և ոչ պարտադիր սքեմի գործածութիւնը թատրոն և այլ կրթիչ վայրեր յաճախելիս»:

Ժողովը անցնում է երկրորդ խումբ հարցերի քննութեան. զեկուցանողն է Տ. Մեսրոպ ա. ք. Մելեանը:

2. Զեկուցումը շոշափում է հինգ հարցեր. 1) Հայ հոգևորականութեան դիրքը հանդէպ Ռուսիոյ ժամանակաւոր կառավարութեան.

2. Հայ եկեղեցւոյ սկզբունքները իբրև ապացոյց իր ժողովրդավար լինելուն.

3. Հայ ազգային եկեղեցւոյ դիրքը հանդէպ քաղաքական և քաղաքացիական պահանջների.

4. Հայ եկեղեցւոյ դիրքը հանդէպ հայկական համագումարի պահանջների.

5. Կոչ.

Սոյն նիստում քննում են առաջին երեք հարցերը միայն. առաջին հարցի նկատմամբ ժողովը դրական վերաբերմունք է ցոյց տալիս՝ համարելով Ռուսաստանում կատարուած ներկայ յեղաշրջումը յօգուտ ազգային շահերի, երկրի բարեկեցութեան, յառաջագիւծութեան և բոլոր ազգերի ազատ զարգացման, ուստի և ողջունում է կատարուած յեղաշրջումը: Իսկ ինչ կվերաբերի ժողովի առժամ զգացմունքների արտայայտութեանը դէպի նոր կառավարութիւնը՝ համարում է ուշացած և աւելորդ այն պատճառով, որ ազգիս պետք իր ժամանակին արդէն կատարել է այն: Գալով երկրորդ խնդրին, որպէս վարչական սեկցիայի նիւթ որոշուեցաւ յանձնել նրան ի քննութիւն: Երրորդ խնդիրը մերժուեց, որպէս զուտ քաղաքական բնոյթ կրող մի ծրագիր, միևնոյն ժամանակ ցանկութիւն յայտնելով որ իւրաքանչիւր հոգևորական, իբրև հայ անհատ մասնակցութիւն ունենայ քաղաքական և քաղաքացիական խնդիրների մէջ:

Ժողովը փակուեց երեկոյեան ժամը 11¹/₂-ին:

ՆԻՍՏ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 20-ին, երեկոյեան ժամը 8-ին, առանապետութեամբ Տ. Գէորգ եպիսկոպոսի և ի ներկայութեան 48 ժողովականներին:

Ժողովի նիւթն էր. 1) Այժմէական խնդիրների 4-րդ կէտը՝ «Հայ եկեղեցու դիրքը հանդէպ ուսանայ համագումարի և Սահմանադիր ժողովի. 2) Կոչ՝ ուղղուած Կովկասի ազգութիւններին:

Դ. Ե և 2 նիստերի արձանագրութիւնները կարգալուց և ընդունելուց յետոյ՝ ժողովը անցաւ օրակարգի առաջին խնդրի քննութեան: Մտքերի փոխանակութիւնից յետոյ պարզուեցաւ, որ առաջարկուած հարցի շուրջը կան տարբեր կարծիքներ, որոնք մէջ են բերուում տրուած կարևոր բանաձևերով. ա. ի նկատի առնելով, որ մինչև այսօր ազգային և քաղաքական զործերում ազգի ներկայացուցիչը և պետը համարուել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որն և միայն իրաւատէր էր Ռուսահայ ազգային ժողով գումարելու, ես գտնում եմ, որ ինքնակոչ միջկուսակցական մարմինը ուղուրպայցիայի է ենթարկել Վեհափառ Կաթողիկոսի իրաւունքը, որի դէմ բողոքելով առաջարկում եմ հետևելու. նախ՝ որ Կաթողիկոսն ունենար օգոստոսի 20-ին գումարուելիք ժողովին ներկայացուցիչներ այնքան թուով, որքան ինքը կը կամենար. բ. ներկայ համաժողովը իւր որոշումները պաշտպանելու համար նոյնպէս ունենար ներկայացուցիչներ յիշեալ ժողովին»: Այս բանաձևը ստացաւ 6 ձայն:

բ. «Հայ հոգևորականը որպէս անհատ, ազատ է մասնակցելու կամ ոչ առաջիկայ միջկուսակցական ուսանայոց համաժողովին: Սակայն հայ հոգևորականութիւնը, որպէս այդպիսին, կամ Ամենայն Հայոց Հայրապետը, որպէս ներկայացուցիչ հայ ազգի և եկեղեցու, պաշտօնական մասնակցութիւն ունենալու չեն այդ համաժողովին, եթէ միայն համաժողովը կազմակերպողները իրենք չզիմեն Վեհափառ Հայրապետին, խնդրելով օրհնել համաժողովը իւր մասնակցութեամբ և կարգադրել որ հայ հոգևորականութիւնը

ուղարկէ իւր ներկայացուցիչները, ընտրելով իւրաքանչիւր թեմից մի անձն»: Այս բանաձևը ստացաւ 5 ձայն:

գ. «Հայ եկեղեցին, որ ցայսօր հայ ժողովրդի հետ վարել է ազգային կուլտուրական ու քաղաքական խնդիրները՝ պէտք է մասնակցի իւր Վեհափառ Հայրապետի ու նրա ներկայացուցիչների միջոցով առաջիկայ ուսանայ համագումարին. իսկ հայ հոգևորականութիւնը պիտի աշխատի ընտրել տալու ազգային եկեղեցու շահերը պաշտպանող պատգամաւորները»: Այս բանաձևը ստացաւ 14 ձայն:

դ. «Համագումարը ցանկալի է համարում, որ առաջիկայում գումարուելիք ազգային ժողովին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը, որպէս ազգի պալա, ունենայ իւր յատուկ ներկայացուցիչները: Միաժամանակ համագումարը որոշում է, որ իւրաքանչիւր անգամ լայն մասնակցութիւն ընդունէ ժողովի ընտրութիւններին, ամեն աջակցութիւն ցոյց տայ նրա յաջողութեանը, հանդէս գալով որպէս հայ ազգի անդամ»: Այս բանաձևը ստացաւ 27 ձայն և անցաւ իբրեւ ժողովի որոշում:

Ժողովը անցաւ քննելու առաջին հարցի երկրորդ կէտին, այն է թէ Ռապիսի դիրք պիտի բռնէ այս համագումարը հանդէպ Ռուսաց Սահմանադիր ժողովին: Կարծիքների փոխանակութիւնից երևաց, որ ճառախօսների մեծագոյն մասը, ի նկատի ունենալով սահմանադիր ժողովի եզակի նշանակութիւնը մեր կեանքում, և որ այնտեղ լուծուելու են կարգինալ հարցեր՝ անհրաժեշտ համարեց կազմակերպուած ուժով մասնակցութիւն ունենալ այդ ժողովին՝ մեր ձգտումներն ու մեր ազգային տեսակէտը պաշտպանելու համար: Ցանկալի համարուեց, որ քահանաներից իւրաքանչիւրը կենդանի խօսքով յորդորէ ու համոզէ իւր հօտին մասնակցելու Սահմանադիր ժողովի ընտրութիւններին: Սակայն հայ հոգևորականութիւնը իւր վճռական դիրքը որոշելու համար հանդէպ Սահմանադիր ժողովի, սոյն համագումարը որոշեց առ այժմ սպասել, մինչև որ օգոստոսի 20-ին գումարուելիք ուսանայ ազգային համաժողովը որոշէ իւր բռնելիք դիրքը Սահմանադիր ժողովի նկատմամբ:

Այս ժողովը անցաւ օրակարգի երկրորդ հարցին՝ Կովկասի ազգաբնակչութեան կողմէն ուղղելու խնդրին: Ժողովը՝ ի նկատի ունենալով, որ նման կոչերը շատ սովորական երևոյթներ են և որ և է հիմնական նշանակութիւն չունին՝ ձայների բացարձակ մեծամասնութեամբ մերժեց հրատարակել այն համազուտարի անունից:

Ժողովը փակուեց երեկոյեան ժամը 11¹/₂-ին:

ՆԻՍՏ ՏԱՍՆ ԵՒ ՄԵԿԵՐՈՐԴ

Բացուած յունիսի 21-ին, առաւօտեան ժամը 9-ին, աստեղագետութեամբ Ռուբէն ա. ք. Բէկզիւլեանի ի ներկայութեան 42 ժողովականներ:

Օրակարգի հարցերն էին. 1) Մեր վերաբերմունքը գէպի տաճկահայ դատը. 2) Մեր վերաբերմունքը գէպի տերրիտորեալ ինքնավարութիւնը և 3) Տ. Մեսրոպ Եպիսկոպոսի յարուցած հարցերը: Կարծիքների փոխանակութիւնից յետոյ առաջին հարցի նկատմամբ կազմուեցաւ հետևեալ բանաձևը. «Մեր ժողովը միայն մի ցանկութիւն կարող է յայտնել, որ Ռուսաստանը իւր դաշնակիցների հետ միասին պիտի ազատէ մեր կոտորուող ժողովրդին տաճկական լծից և տաճկահայերի բախտի որոշումը թողնելու է նոցա, իսկ ռուսահայերի կողմից պէտք է լինի միայն ամեն տեսակի աջակցութիւն»:

Երկրորդ հարցի նկատմամբ ժողովը՝ ընդունելով, որ անհրաժեշտ է այդ հարցով լուրջ զբաղուել՝ որոշեց սպասել մինչև ռուսահայ ազգային ժողովը և ապա տալ նրա նկատմամբ իւր կարծիքը:

Օրակարգի երրորդ յօդուածի մէջ մտան հետևեալ հարցերը. ա. 6-րդ աստիճանի ազգակցական պատկների թոյլտուութիւն. բ. ամուսնացողների մէջ տարիքի տարբերութիւնը. գ. ժամանակաւոր հրահանգներ առաջնորդների նոր ընտրութեան մասին. դ. ընդլայնումն պատկի խորհրդի կատարման ժամանակի. ե. ամուսնալուծական խնդիրներ:

Ժողովը՝ կարծիքների փոխանակութիւնից յետոյ՝ 31 ձայնով առաջին հարցի նկատմամբ ցանկալի համարեց, որ քահանաները անարգել կատարեն 6-րդ աստիճանի ազգակ-

ցական և 5-րդ աստիճանի խնամեական պատկները առանց ճիւղազրուութիւնների և դիմումների:

Երկրորդ հարցի նկատմամբ՝ ի նկատի առնելով, որ պատկողների վրայ որոշ ճնշումն է տարիքի սահմանափակումը և երբեմն անբախտ հետևանքներ է ունենում ժողովականներից 18 հոգի ցանկալի համարեցին վերացնել եղած սահմանափակումը:

Երրորդ հարցի նկատմամբ ժողովը ցանկալի համարեց միայն մի թեկնածու ընտրել առաջնորդական պաշտօնի համար առաջարկել Վեհափառ Հայրապետին ի հաստատութիւն:

Չորրորդ հարցի նկատմամբ ցանկալի համարեց պատկի խորհրդի կատարման օրերը ընդլայնել՝ արգելելով միայն ս. ծննդեան պատին և մեծ պատի առաջին ու վերջին շաբաթներին:

Ժողովի այս որոշումները և առաջարկուած բանաձևերը աստեղագետութեան ձեռքով հետևեալ կերպ էր բանաձևած, որ ժողովը ընդունեց ձայների մեծամասնութեամբ. «Համազուտար ժողովի խորհրդակցութեան առաքելայ դարձան՝ հաս ու չհասի, ամուսնալուծական հարցերի լուծման, պատկի օրհնութեան օրերի սահմանափակումը վերացնելու, առաջնորդական ընտրութեան ազատութիւնը անհաշկանդ կատարելու և չափահաս պատկողների տարիքների խընդիրները՝ և ձայների առաւելութեամբ ստացան յետագայ լուծումը—դիմել Վեհափառ Հայրապետին և խնդրել որ կարգադրէ. ա. հաս համարել արենակցութեան 6-րդ և խնամեական 4-րդ աստիճանները և կատարել անարգել. բ. ամուսնալուծական խնդիրները լուծել թեմական իշխանութեան միջոցով և գործադրել որոշումը, իսկ եթէ կողմերից բողոք լինի, խնդիրը ներկայացնել կենդրոնական իշխանութեանը. գ. պատկի օրհնութիւնը արգելել կատարել միայն ծննդեան պատին և մեծ պատի առաջին ու վերջին շաբաթներում. դ. ազատութիւն տալ թեմական պատգամաւորական ժողովին իր ցանկացած թեկնածուներից ընտրելու իր առաջնորդին և ներկայացնելու Վեհ. Հայրապետին ի հաստատութիւն և ե. վերացնել չափահաս պատկողների տարիքների վերաբերմամբ վերջերս սահմանուած տարբերութիւնները»:

ՆՈՍ ՏԱՍՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ

Բացում յունիսի 21-ին երեկոյեան ժամդ 8-ին, ատենապետութեամբ Մեսրոպ ա. ք. Մելեանի և ի ներկայութեան 43 ժողովականների:

Օրակարգի հարցեր. 1. Վարչական սեկցիայի զեկուլումը:

Վարչական սեկցիայի նախագահն է Տ. Գարեգին եպիսկոպոսը, իսկ զեկուլցանողը Տ. Արսէն քնն. Սիմէօնեանցը:

Զեկուլցումից, երեաց որ վարչական սեկցիան հեռեալ կերպ է պատկերացնում հայ եկեղեցու վարչական կազմը. «Հայոց եկեղեցին և Հայրապետութիւնը նոր իրաւակարգի ժամանակ ևս պահպանելով իրենց գարաւոր պատմական ընդհանուր բնոյթը, որոշել է՝ պահպանելով Հայոց նուիրապետական աւանդութիւնները, յարմարեցնել եղած վարչական մարմինները ներկայ ժողովրդավարական սկզբունքներին: Սեկցիան առաջարկում է Հայոց եկեղեցու վարչական կազմակերպութեան հետեւեալ պատկերը. ա. ծխական ժողով և ծխական հոգաբարձութիւն, անհրաժեշտ մասնակցութեամբ ծխական քահանայի և երեսփոխանի. մեծ քաղաքներում կարիքի դէպքում նաև միացեալ հոգաբարձութեան: Բ. Թեմական փոխակային խորհուրդներ. գ. կենդրոնական խորհուրդ ս. Էջմիածնում, բաղկացած վեց հոգուց, վարելու Ռուսահայոց եկեղեցու վարչական, դատաստանական, անտեսական և ուսումնարանական գործերը: Դ. Համագային խորհուրդ ս. Էջմիածնում, համայն ազգութեան վերաբերեալ գործերը վարելու համար: Ե. Եկեղեցու պետը ու ներկայացուցիչն է Ամենայն Հայոց Հայրապետը, որն ընտրւում է Համագային եկեղեցական ժողովից ս. Էջմիածնում: Այդ ժողովը միակ կանոնադիր մարմինն է, որը գումարում է ի հարկին ամենայն Հայոց Հայրապետը»:

Ժողովը՝ կարծիքների փոխանակութիւնից յետո՛յ որոշեց ընդունել սեկցիայի վարչական ծրագրի ա. յօդուածը հետեւեալ երեք յաւելումով. 1. Ծխական ճանաչուի և իրաւունքներ վայելէ նա՛ ով վեց ամիս ծխական է եղել ու մատեն մուծուել և 19 տարին լրացել է. 2. երեսփոխանը ընտրուի անմիջապէս ժողովրդից և ոչ հոգաբարձութիւնն

ընտրէ իւր կողմից. հոգաբարձութեան անդամ ճանաչուի ծխատէր քահանան, եթէ մէկ է, աւելի եղած դէպքում անդամ կը ճանաչուի ժողովրդից ընտրուածը: 3. Եթէ քաղաքի կամ գիւղի մէջ կան շատ եկեղեցիներ՝ կարելի է նաև կազմել հոգաբարձութիւնների միացեալ խորհուրդ՝ ընդհանուր հարցերի քննութեան և որոշման համար: Սեկցիայի ծրագրի երկրորդ յօդուածի նկատմամբ ժողովը որոշեց ընդունել մեծ և փոքր թեմեր՝ առաջարկուած վիճակների և թեմերի փոխարէն, իսկ խորհուրդների անդամների թիւը որոշուեցաւ 4-6 հոգի՝ նայելով թեմերի մեծութեան, որոնց մէջ 1-2 հոգի հոգևորականներ պիտի լինեն: Թեմական խորհուրդների անդամները ընտրւում են չորս տարով, նախագահներն են առաջնորդները: Զուգընթացաբար շօշափուեց նաև գործակալներ ունենալու խնդիրը. ձայների առաւելութեամբ որոշուեցաւ գործակալներ ունենալ, որոնք պիտի լինին հոգևորականներ և որոնց թիւը պիտի որոշէ թեմական իշխանութիւնը, իսկ ընտրութիւնը պիտի կատարէ թեմական խորհուրդը:

Սեկցիայի ծրագրի երրորդ յօդուածի նկատմամբ ժողովը ձայների մեծամասնութեամբ ընդունեց, որ կենդրոնական խորհուրդը ընտրուի Ռուսահայոց պատգամաւորական ժողովի կողմից. թեմական պատգամաւորների թիւը լինի 50 հոգի, որոնց թւում նաև ս. Էջմիածնի միաբանութեան երկու ներկայացուցիչները: Ռուսահայ պատգամաւորական ժողովի նախագահն է Վեհ. Հայրապետը, որին վերապահւում է որոշ կանոնական խնդիրներում վճռական ձայն: Կենդրոնական խորհուրդը բաղկացած է վեց անդամից՝ երեքը հոգևորական և երեքը աշխարհական, որոնք իրենց միջից ընտրում են նախագահ: Կենդրոնական խորհրդի իրաւասութեան սահմանները լրացրեց ժողովը՝ աւելացնելով «կրօնական» ֆունկցիա: Սեկցիայի ծրագրի չորրորդ յօդուածը, որ վերաբերում է համագային խորհուրդի ստեղծման ս. Էջմիածնում՝ ժողովը առայժմ վաղաժամ համարեց այդ մասին որոշում կայացնել:

Սեկցիայի ծրագրի 5-րդ յօդուածը, որ վերաբերում է Համագային եկեղեցական ժողովին, որ ազգային եկե-

դեցական խնդիրներում միակ կանոնադիր մարմինն է և ընտրվում է Ազգի ներկայացուցիչ՝ Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ ժողովի կողմից ընդունուեց անփոփոխ։

Ժողովը փակուեց երեկոյեան ժամը 12-ին։

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԺԳ. ՆՍՏԻ.

1917 թ. յունիսի 23-ին կայացաւ Հոգևորականաց նախապատրաստական համագումարի ԺԳ նիստը, ատենապետութեամբ Տ. Գէորգ եպիսկոպոսի, քարդուղարութեամբ Լևոն վարդապետի, Գր. ք. Նոր-Արեւանի և Յար. ք. Տէր-Ենօքեանի և մասնակցութեամբ 40 ժողովականների։

Նախ կարգացուեցաւ Ժ, ԺԱ և ԺԲ նստերի արձանագրութիւնները։ Ժ-րդ և ԺԲ նստերի արձանագրութիւններին մասին մի քանի ժողովականների կողմից դիտողութիւններ եղաւ, որ ճշտութեամբ չեն արձանագրուած խօսողների մտքերը և ընդհանրապէս ունեն թերութիւններ։ Առաջարկուեցաւ կամ նորից խմբագրել այդ երկու արձանագրութիւնները և կամ համառօտել՝ զնելով հարցերը և պատասխան-որոշումները։

Նստի օրակարգն էր ընտրութիւն յանձնաժողովների։

Տէր ատենապետը նախ բացադրեց, որ համագումարը որոշումներ է կայացրել լուրջ և ուսումնասիրութեան կարօտ մի քանի խնդիրներ մշակելու համար կազմել առանձին յանձնաժողովներ 1) Ազգային-Սահմանադիր ժողովի կանոններ մշակելու 2) Կալուածական և վարչական խնդիրներ քննելու, 3) Ծիսակառարութեանց կրճատումներ և փոփոխութիւններ մտցնելու 4) Քահանայական ուժի խնդիրը ուսումնասիրելու 5) Քահանայական կանոնադրութիւն կազմելու 6) Թեմերի բաժանումը ուսումնասիրելու։

Այս խնդիրների շուրջը տեղի ունեցան կարծիքների ընդարձակ փոխանակութիւններ, որի ժամանակ արտայայտուեցան Տ. Մեսրոպ եպիսկոպոս Տ. Բագրատ եպ. Տ. Խորէն եպ. Արսէն վ. Ղլտչեան, Եղիշ ք. Գեղամ, Լայլք. Տ. Մեսրոպ եպիսկոպոս առաջարկեց բոլոր խնդիրների համար ծրագրուած յանձնաժողովները միացնել և կազմել մի մարմին։ Նրա պատճառաբանութիւնն էր, որ մարմինը

հնարաւորութիւն կունենայ իրար հետ սերտ կապ ունեցող բոլոր խնդիրների մէջ ծրագրային և սկզբունքային միութեամբ որոշումներ կայացնել, այլ և նրա համար, որ շատ անձինք չկան, որպէս զի մի քանի մասնաժողովներ կազմուեն, Տ. Բագրատ եպ. պնդում էր, որ Սահմանադիր ժողովի կանոններ մշակելու և կալուածական-իրաւական խնդիրները որոշելու, նրա անցեալի հետ ծանօթանալու և հարկաւոր գրութիւնը պատրաստելու Պետական Օրէնսդրական մարմին ներկայացնելու համար կազմել մասնազէտ իրաւաբանների մի յանձնաժողով՝ մասնակցութեամբ ձեռնհաս հոգևորականների։ Իսկ միւս խնդիրների շուրջը առաջնորդների հրաւիրանքով խորհրդակցութիւններ կազմուեն թեմերում։

Առաջարկութիւն եղաւ մասնաժողովը կազմել ա. էջմածնում միաբաններից, քահանաներից և աշխարհական ներկայացուցիչներից, որոնք ստանալով առանձին վարձադրութիւն մշակեն բոլոր խնդիրները։ Վարձադրութեան սկզբունքը ընդունելով հանդերձ, ի նկատի ունենալով որ դրիժի համար օգտակար անձինք, որոնք մինչև այժմ պարագել են Հայոց եկեղեցական խնդիրներով և ունին հարկաւոր հմտութիւն, հազիւ թէ համաձայնուեն վարձադրութեամբ գործ կատարել, այդ խնդիրը թողնուեց առկախ։ Առաջարկոււմ է նաեւ, որ Վեհափառ Կաթողիկոսի առաջադրութեամբ թեմերում կազմուեն խորհրդակցական ժողովներ՝ համագումարի որոշումները մշակելու և քննութեան առնելու համար։ Այլ և առաջարկուեց, որ բոլոր թեմակալ առաջնորդները համարուեն յանձնաժողովի անդամներ և ըստ յարմարութեան հրաւիրուեն մասնակցելու խորհրդակցութիւններին։ Ուեռուեց ա. առաջադրութեամբ Վեհափառ Կաթողիկոսի թեմերում կազմուեն խորհրդակցութիւններ քննելու և մշակելու հետեւեալ խնդիրները 1) Քահանայական ուժի խնդիր. 2) Քահանայական կանոնադրութիւն 3) Ծէսերի կրճատումն։ Այս խորհրդակցութիւնների վերջնական եզրակացութիւններն վերապահոււմ են էջմածնի միայուն յանձնաժողովի հայեցողութեանը։ ք. 1) Ազգային Սահմանադրութեան կանոններ մշակելու 2) Կալուածական

խնդիրները քննելու 3) Թեմերի բաժանումը ուսումնասիրելու համար էջմիածնում կազմուում է վեց հոգուց բաղկացած մի միայուն յանձնաժողով էջմիածնի միաբաններից և քահանաներից, անդամներին ընտրելով զադանի քուէարկութեամբ: Առաջնորդներին համարել անդամ յանձնաժողովի: Յանձնաժողովին իրաւունք վերապահել հրաւիրելու Վեհ. Կաթողիկոսի հաճութեամբ գիտականձանց խորհրդակցելու համար: Գ. Որպէս զի միայուն յանձնաժողովի աշխատանքները արգիւնաւոր հետեանք ունենան, այժմէն իսկ իրանց խորհրդակցութիւններին մասնակցելու համար հրաւիրեն Երևանից հետեալ գիտականձանց—պ. պ. Գր. Տ. Պաշտպանին, Պետրոսեանին, Գարեգին Ենգիւրեանին, Լեոն Մուշեղեանին և Վասիլ Եղիազարեանին:

Այս ժողովը անցաւ յանձնաժողովի հոգեւոր անդամների ընտրութեան: Առաջարկուեցան հետեալ թեկնածուները Տ. Գէորգ եպիս. Տ. Պորէն եպ. Տ. Մատթէոս եպ. Կորիւն վարդ. Արսէն վարդ. Յակովբ քահ. Պաշտպանին: Թերթիկներով ընտրուեցին հետեալ անձինք՝ Տ. Պորէն եպ. 37 ձայն, Տ. Գէորգ եպ. 27 ձայն, Տ. Մատթէոս եպ. 26 ձայն, Արսէն վարդ. 38 ձայն, Յակովբ քահ. Պաշտպանին 32 ձայն, Կորիւն վարդ. 25 ձայն: Օրակարգի հարցը սպառուելուց յետոյ՝ ժողովի ատենապետ Տ. Գէորգ եպ. զառնալով ժողովականներին ատենապետութեան կողմից խօսեց հետեալը. «Այսօր համագումարը՝ աւարտելով իր աշխատանքները, պիտի փակուի. սակայն փակումից առաջ պարտք եմ համարում Դիւանիս կողմից յայտնել համագումարի անդամներին շնորհակալութիւն՝ նոցա տակտի և ցոյց տուած լուրջ ու խոհեմ վերաբերմունքի համար դէպի առաջադրուած խնդիրները, որով պահպանուեցաւ համագումարի վեհութիւնը, որ լիովին համապատասխան էր թէ լուծուելիք խնդիրների լրջութեան և թէ մեր հոգեւոր կոչման: Դիւանս ի նկատի առնելով համագումարի շերտ վերաբերմունքը դէպի եկեղեցու և եկեղեցականների վերակենդանացման խնդիրը և անկեղծ ոգևորութիւնը եկեղեցու զաւաճարով, հաւատում է, որ հայ եկեղեցին կենսունակութիւն ունի ներկայումս վերածնունդու և խաղալու հայ

կեանքի մէջ մեծ բարոյական և կուլտուրական դեր, որ պիտի նա խաղացել է անցեալում: Չնայելով այն հանգամանքին, որ համագումարը շտապ է գումարուած, որով կարեւոր նախապատրաստական աշխատանքներ կատարելու հնարաւորութիւն չէ եղած. սակայն և այնպէս դիւանս համոզուած է, որ այս համագումարը անփոխարինելի ծառայութիւն մատուց հոգեւոր դասին՝ առիթ տալով նրան փոխադարձաբար շփուելու միմեանց հետ զաւաճարական հոգի վրայ, որով շատ թիւրիմացութիւններ վերացան և կարեւոր խնդիրներ պարզուեցան, այլ և հաւատ ու յոյս ներշնչեց բոլորիս ընդհանուր գործի և նրա ապագայ յաջողութեան լուծման առթիւ:

Ի վերջոյ Դիւանս, ի նկատի առնելով Նորին Վեհափառութեան հաւաստիացումները, հաւատում է, որ այս համագումարը կունենայ նաև իւր գործնական նշանակութիւնը և կատանայ մեր եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ պատմական խոշոր նշանակութիւն:

Դիւանս հրաժեշտի ողջոյն տալով յաջողութիւն է ցանկանում բոլորից յոյս տածելով, որ այս համագումարը կլինի առաջինը պարբերաբար գումարուելիք ապագայ համագումարների, որոնց կազմակերպութեան յաջողութեան համար պիտի աշխատենք բոլորս»:

Տէր Մեսրոպ եպիսկոպոս ժողովականների կողմից խնդրում է թոյլ տալ վերջին խօսքը ասելու ժողովի փակումից առաջ, «Երկար դարերից յետոյ սա առաջի անգամն է որ ս. էջմիածնի համարեա ամբողջ միաբանութիւնը՝ Ռուսաստանում ապրող և քահանայական դասի ներկայացուցչութիւնը հաւաքուած և միասին խորհրդակցելով որոշումներ կայացրին եկեղեցու և իրենց անհրաժեշտ կարիքներին և եկեղեցու բարեգարգութեան խնդիրների շուրջը: Ժողովի կազմը այնքան էլ լայն չէր և ոչ էլ ցանկալի կերպով կազմակերպուած. սակայն կատարուած աշխատութիւնը ապացոյց է, որ անհրաժեշտ է այս ժողովի գումարումը:

Թէև էջմիածնի միաբան, բայց դրսից եկած, իրաւունք եմ համարում բոլոր քահանաներին առաջարկել, որ

4

միասին մեր որդիական շնորհակալութիւնը յայտնենք միաբանութեան գլուխ ազգիս Վեհափառ Հայրապետին, նաեւ մեր շնորհակալութիւնը յայտնենք փանքի միաբանութեան՝ նրա մեզ ցոյց տուած հիւրասիրութեան համար: Շնորհակալութեան խօսք եմ ուղղում նաեւ ժողովիս նախագահութեանը, որ կանոնաւոր կերպով վարելով նստերը՝ կարողացաւ մեզ հասցնել այն արդիւնքներին, որ արտայայտուած են մեր որոշումներով:

Ինչպէս ժողովի սկիզբը եւ յայտնեցի, այժմ էլ գրտնում եմ որ առաջադրած հարցերի քննութիւնները ինձ հետաքրքրելի են և այդ հարցերի համար եւ արտայայտուել եմ միայն գործի օգտին և լաւագոյն կերպով վճռելու տեսակէտից: Այսպիսի մի լուրջ ժողովում, որ և է ուրիշ շարժառիթ ինձ ղեկավարել չէր կարող: Շնորհաւորում եմ ժողովի լաւագոյն վախճանով և ի սրտէ բարեմաղթում, որ ժողովի որոշումները հնարաւոր չափով շուտով իրականանան և որ այսուհետեւ եւ մեզ հնարաւորութիւն տրուի կազմել ժողովներ և խորհրդակցութեամբ որոշել մեր եկեղեցու բարենորոգութեան ամենատեսակ հարցեր: Աղա Տ. Խորէն եպիսկ. ջերմ խօսքերով ընդգծեց, որ այս փոխյարաբերութիւնը, որը գոյութիւն ունէր ցայժմ կուսակիցն և աշխարհիկ հոգևորականների մէջ՝ մի կազմից իբրև իշխանութիւնների, միւս կողմից իբրև ստորադրեալների, որի հետեանք էր կասկածով վերաբերմունք դէպի միմեանց: Այսօր այդ հին յարաբերութիւնը վերջանում է. այսօր իբրև հաւասար եղբայրներ, իբրև հայ եկեղեցւոյ հարազատ զուակներ և հաւատարիմ սպասաւորներ ձեռք են մեկնում միմեանց միասին գործելու, միասին աշխատելու յօդուտ ազգի և եկեղեցւոյ: Տէր Խորէն եպ. ի այս բարեացակամ արտայայտութեան համար քահանայութեան կողմից շնորհակալութեան խօսք արտասանեց Մեսրոպ ա. ք. Մելեան:

Աղա ժողովի տոնապետ Տ. Գէորգ եպ. համագումարի ժողովները յայտարարեց փակուած: Ժողովը փակուեց կէսօրուայ ժամը 12-ին:

Ատենապետ՝ Գեորգ Եպիսկոպոս
Բարձրագոյն՝ Գր. Բ. Նորաբեկեան

<< Ազգային գրադարան

NL0172833

